

Arguisal i a Canfranc, i més a ponent, a Aragüés, m'explicaven que la *molomagra* és «una hierba montesina que pincha, parecida a la veza». Ja van registrar-ho Borao i, per a Binèfar, Coll i Altabàs. Alwin Kuhn (*RLiR* xi, 95, 185): *golomaga* (a la Serra de Guara, Loarre, Bolea) «especie de cardo u ortiga que se cría en el trigo» a Echo *bolomaga* o *grumaco*, forma que realment deu existir perquè a Casacuberta (BDC xxiv, 172) li indicaren *grumaca* com una mala herba del blat (d'on el malenès 'ababol', que és una altra plaga d'aquest cereal); en fi el mateix Rohlf s va anotar el mot en altres valls, a Ansó i a Torla, i amb la variant *bolomaca* a l'arcaic parlar de Fanlo (*ASNSL* clxvii, 249; i *Le Gc.*, § 98).³

També apareix en el vessant gascò. *Boulimaco* i *bi-mago* a l'Alt Lavedà «*Ononis spinosa*» (Lescun, i Gèdre, segons Rohlf s) i Palay cita encara (Bearn i Bigorra) les formes *boulumague*, *bourumague*, *bou-miyague* i *moumayne*.

Rohlf s cregué de primer que el mot contenia el sufix bascoide (sovint collectiu i en noms de planta) *-aga*, idea repetida per Alvar, però el mateix Rohlf s ja va rectificar-la més tard (*ASNSL* cxcii, 91) cridant l'atenció sobre l'existència del mot en italià *bulimaca* (i *bonaga*).⁴ Realment aquest és un nom italià, conegut en diverses variants, de la mateixa planta (o, en part, d'alguna molt semblant), i fins n'hi ha una breu nota de Bertoldi (*Un ribelle nel genere de' fiori*, 1923, 203-4) i d'altres més detingudes d'Angelico Prati (*Voci di gerganti, vagabondi...*, 1940, 38-9, i altres que ell mateix cita en el seu *Vocab. Et. It.*, p. 182). Segons les dades de Prati apareix *bulimaca* en la traducció de Dioscòrides pel Montigiani, 1547, *bulinacca* ja en el *Pataffio* (text famosos del S. xv), *bulimàcola* en Micheli (Ss. xviii, xvi?), i *bonaga*; segons el Mattioli (1544), altre comentarista de Dioscòrides, *bonaga* seria lombard.⁵

Angelico Prati extracta l'explicació que el Vocabolario d'Agricoltura de Canevazzi dona de *bulimàcola*: «pianta con lunghe e grosse radici legnose, tanto resistenti da trattenere a volte l'aratro, per cui fu detta dagli antichi *remora aratri*, *resta bovis*, in it. *arrestabùe*, *intrigabarbe*». I acaba donant el nom científic *Ononis arvensis*. Realment aquesta identificació, o amb una altra espècie, *Ononis spinosa*, coincideix amb la que donen diverses fonts hispàniques i pirinenques, i no hi ha dubte que és fundada; però és possible i versemblant que hi hagi dues plantes semblants amb nom comú, car també sembla fundada la identificació amb l'*Asarum europaeum* de Linneu, de propietats medicinals, *l'atzari* del *DFra.*, ja feta pel Màcer. Que a això sigui deguda l'etimologia falsa que accepta Prati, no ho asseguro, però és probable que hi hagi contribuït. Car Prati creu que es tracta d'alteracions del greco-llatí *bucranium* (com a nom de planta en el pseudo-Apuleu, del S. vi, sembla), que de fet ha designat, almenys en part dels seus continuadors moderns, una mena d'*Ononis*. Però per explicar la forta alteració fonètica es veu obligat Prati a recórrer a una sèrie de «canvis de sufix» i d'encreuaments

amb el nom indeterminat i hipotètic d'una altra planta. No ho hauria fet si s'hagués adonat (cosa no assenyalada fins ara), que la paraula que estudiava reapareixia, en la forma que suposa alterada, en les llengües pirinenques, i que ja es troba en aquesta mateixa forma en llatí tardà. És veritat que solament en glosses llatino-gregues, que donen una equivalència del nom de l'estepa: «*stipa: στιβή, στουβή, BOLUMACA*». Així en un vell glossari de noms de plantes (*CGL* III, 27, 29; VII, 295), que ja va donar lloc a un comentari de Heraeus, en *Hermes* xxxiv (c. 1900), 169 (els diccs. etimològics llatins no recullen el mot). Ja hem vist en efecte que la *bolomaga* té semblances, d'hàbitat, d'aparença i d'altres, amb certes varietats petites d'estepa. És clar que aquesta gran antiguitat i el caràcter predominant de les formes romàniques corresponents, a totes les llengües on apareix el mot, proven que cal partir de la base *BOLUMACA* i no pas de *bucranium*. Més aviat és probable que sigui el fr. *bugrane* i alguna forma dialectal italiana la que resulti d'una contaminació d'aquell nom fonamental amb el llatinisme *bucranium* (< grec) 'cap de bou', o bé aquest simplement haurà nascut d'una espècie d'etimologia, per dir-ho així, «impopular», per falsa interpretació etimològica d'algun botànic. Tanmateix la millor explicació de *bugrane* és la d'Ant. Thomas.

Per a l'etimologia veritable em limitaré a establir que ha de tractar-se d'un compost del nom grec del bou, però un compost diferent; em semblen imposar-ho així les dades aplegades pel mateix Prati, Rohlf s i d'altres. Ha de ser realment la tan repetida observació de l'entrebanc que causa sovint la *bolomaga* als bous que llauen, la que hem de pendre com a punt de partida. Car no és solament en italià on trobem les denominacions com *arrestabùe*, *intrigabarbe*. Des de 1926 coneixia jo a la Vall d'Aran el nom gascò *arrestaboeu* com a denominació de la mateixa planta, i me n'havien donat allí la mateixa explicació aratòria. Ara bé, els mots compostos en *bu-* que contenen el nom del bou, molt nombrosos en el lèxic clàssic i llatí i sovint prolongats fins al romànic, són tots compostos grecs (*bulimia*, *bucèfal*, *buzígies*, *bucentaure*, *bucrani*, *bucòlic*, *butíric*, etc.).

Com sigui que força més de la meitat dels noms llatins de plantes (sobretot els que ja es troben en Dioscòrides i Apuleu) són manlleus del grec, començant aquests també en *bu-*, quasi s'imposa sospitar un compost ja format en grec. I essent així que *λειμαξ*, *-ακος*, 'llicac', es troba ja en grec, no sembla massa audaç postular que *βου-λειμαξ ja va ser creat per algun botànic grec o llatí potser no gaire posterior a Dioscòrides. L'acusatiu grec *βουλειμαξα* s'adaptava naturalment al llatí com *BULIMACA*. El llicac és la bèstia simbòlica de la lentitud, la que va 'a pas de caragol', per dir-ho així. Doncs aquesta planta hauria estat mirada com la que fa anar el bou a pas de llicac; o si es vol, la que torna el bou en un caragol no avançat. Per a l'assimilació u-i en ü-ÿ, tinguem encara en compte que 'llicac', en italià, es diu justament *lumaca*, i que les formes diminutives *lumàcola* i *lu-*